

ג. אין לומר הלל בבית האבל. והרוצה לומר הלל לאחר שיצא מבית האבל, הרשות בידו. ובמקום שנהגו לומר, או שכבר פתחו באמירת ההלל, אין למחות בידם.

וכ"כ במחזור ויטרי (מתלמידיו של רש"י) שאין אומרים הלל בר"ח בבית האבל שכיון שאין גומרין אותו אינו אלא מנהג. ושכן עשה מעשה בעצמו. ע"כ. וכ"כ בספר התניא (הלכות אבל ס"י סח) כדברי רש"י וכחילוקו של שבלי הלקט. כיע"ש.

וכיצא בזה כתב בשיירי כנה"ג (אורח סי' תכט הנה"ט אות ה) דאע"פ שנהגו לומר הלל בבית האבל, אינו נכון בעיני. ולא מצאתי בשום מקום שאומרים הלל בבית האבל. ואדרבא מצאתי להיפך בספר הרוקח (סי' שטז) וכדבריו כתב בספר התניא (סי' סח) וכ"כ הפרישה והב"ח ביו"ד (סי' שפד). וכן מצאתי בדרשות מהרי"ל הלכות חנוכה. וכיון שמצאנו בכל הנ"ל שלא לאומרו למה נאמר אותו. ומה שלא הביא הרב ב"י דברי הרוקח לא משום שאינו סבור כמותו, אלא משום שבמקומו היה מנהג שהולך האבל לביהכנ"ס בכל יום שיש בו ס"ת. ומה יקר בעיני המנהג הזה [שלא לאומרו], ומ"מ לא מלאני ליבי למנוע מלאומרו כיון שנתפשט המנהג. וגם מצאתי בספר הכלבו (סי' קיד) לאומרו. וכנראה מתוך דבריו נתפשט המנהג בספרד לאומרו. עכת"ד.

ובאמת שגם המג"א (אורח סי' קלא ס"ק י) ס"ל שאין אומרים הלל של ר"ח בבית האבל ואפילו לא לאחר שיצאו מהבית. ורק לענין הלל בחנוכה שנחלקו בו התניא (סי' סח) והמהרי"ל (הלכות חנוכה) בזה פסק לאומרו כל אחד בביתו לאחר שיצאו מבית האבל. כיע"ש. גם הט"ז ביו"ד (סי' שעו ס"ק ב) נקיט כדעת הרוקח שאין לומר הלל בר"ח בבית האבל כלל. יע"ש. וכ"כ הבאה"ט (שם אות ב) יע"ש. וכ"כ הפר"ח (אורח סי' תכט) כדעת הרוקח. אלא

א. כתב רש"י בספר הפרדס (הלכות אבלות דף כב עמוד ב) וז"ל: ששאלתם עשרה שנכנסו לבית האבל להתפלל שם בר"ח עם האבל מהו שיקראו שם את ההלל. כך דעתי נוטה שאין קורים שם את ההלל כלל. דתניא באבל רבתי אין שואלים שלום זא"ז בתוך העיר. בד"א בעיר קטנה אבל בעיר גדולה מותר. והשתא בעיר קטנה אין שאלת שלום ביניהם, הלל בבית האבל דכתיב ביה נגילה ונשמחה בו לא כש"כ דלא לימרו. ותו איכא למילף מהא דראש השנה (לכ. ב) א"ר אבהו אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מפני מה אין ישראל אומרים שירה בר"ה. א"ל אפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים ומתים נפתחים וישראל אומרים שירה. אלמא לאו אורח ארעא הוא הנ"ל לא שנא. ע"כ.

ובלשון זה כתב בשיבולי הלקט (הלכות שמחות סי' כב). כיע"ש. והוסיף מדיליה חילוק שדווקא בהלל של ראש חודש אין אומרים אותו משום שאינו אלא מנהג בעלמא. דבהדיא מוכח בפרק ב דערכין (י. א) שאין קוראים את ההלל בראש חודש. אבל בחנוכה שחובה לקרות קוראים ומברכים לפניו ולאחריו. ע"כ. וכ"כ האור זרוע (הלכ ב סי' תכט) בשם תשובות שאם היה ר"ח אין קוראים בבית האבל את ההלל לפי שאין אומרים דבר שמחה בבית האבל. וכ"כ מורי רבינו אבי העזרי. ע"כ. וכ"כ בספר הרוקח (סי' שטז) ונתן שלשה טעמים בדבר. האחד משום שאין אומרים שם דבר שמחה. ועוד משום לוועג לרש כי הנשמה אוננת שם ואיך יאמרו לא המתים יהללו קה. ותו שעשרה שפירשו מן הציבור כיחידים דמו. עכ"ד.

בהם משום הנשמה שבאה שם וכו'. ואפילו בבית הקברות התירו ללמוד לכבוד המת ולא אמרו דהוי לועג לרש אלא אדרבה יש לו נחת רוח מזה. ויען כי שני טעמים אלו נרפים הם, גם הרוקח לא סמך עליהו אלא בר"ח דמנהגא הוא, אבל לא בחנוכה שהיא מצוה מד"ס. וראיתי בספר התניא שכתב כן משם רבינו צדקיה וכו'. ושור"ר שכ"כ הא"ר (ס"י קלא ס"ק טו). עכ"ד הרחיד"א. כיע"ש.

הא קמן שגם החיד"א ז"ל מסכים הולך שלא לומר הלל בר"ח בבית האבל שאינו אלא מנהג. ורק בחנוכה פליג על דברי הפר"ח דנהי שלא חייש למנהגים י"ל שאין בדברי הרוקח כדי סמיכה לדבריו.

ושבתי וראיתי במאמ"ר (ס"י קלא ס"ק יב) שכתב שמשמע מסתימת דברי כל הפוסקים שלא כדברי הרוקח שהרי אבל חייב בכל המצוות ולמה לא יקרא הלל בר"ח. ע"כ. ולכאורה מאי קושיא. והלא אין זה כי אם מנהג וכמו שכתבו השבלי הלקט (שמחות ס"י כב) ובספר התניא (ס"י סח) ועוד. וכפי זה אין כאן מצוה אלא מנהג. ונימא שהמנהג בסתם בציבור או ביחיד ולא באבל. ודו"ק. ומדברי הרחיד"א הניתנים למעלה נסתרו דבריו, דמוכח שר"ח אינו מצוה כלל כפי שהערנו ומשום מנהגא אין לבטל דברי הרוקח וסייעתיה והטעמים אשר עימו. ושור"ר בכה"ח סופר (ס"י קלא אות סא) שהביא המחלוקת הנ"ל גבי חנוכה, והכרעת הא"ר והחיד"א דאין לומר הלל בבית האבל בר"ח כי אם בחנוכה. וציין למה שדחה החיד"א במחב"ר לדברי הפר"ח. כיע"ש.

ב. ובמשי"ם חופש"י בספרים ראיתי מה שכתבו בשם הגאון ממונקאטש (נימוקי או"ח ס"י קלא) שהביא דברי המג"א בשם הרוקח ומהרי"ל וכתב שהדבר קשה ומוזר. דתינח לעדת הספרדים שנהגו כמור"ן הב"י ואין מברכים על הלל דר"ח שאינו אלא מנהג

שאם נהגו לאומרו אין מוחים בידם. כיע"ש. והוא כדברי הכנה"ג בשיירי כנה"ג הנ"ל. וע"ע בפר"ח ס"י תרפג שם"ל שגם בחנוכה אין אומרים הלל בבית האבל. כיע"ש.

והקשה עליו מרן החיד"א במחב"ר (ס"י תרפג) שכיון שהביא בשיירי כנה"ג הנ"ל דברי ספר התניא דבחנוכה אומרים ומשם הכלבו דאף בר"ח אומרים וכתב עוד שזה מנהג ספרד שנתפשט לאומרו אף בר"ח, היה לו להרב פר"ח, אע"ג שאינו חושש למנהגים, לתפוס מילתא מציעתא דבר"ח לא יאמרו ובחנוכה יאמרו כדברי ספר התניא. ועוד שקרוב לומר שהרוקח לא אמרה אלא בר"ח דדייק לומר דאין אומרים הלל בר"ח בבית האבל ומשמע שבחנוכה יאמרוהו. דאי לא, הו"ל להרוקח לאשמועין בחנוכה וכש"כ בר"ח. ואע"ג דכתב שם הרוקח תלתא טעמי: משום שמחה, ומשום שהנשמה אוננת שם כיצד יאמר כל המתים יהללו יה והוי כלועג לרש, ומשום דכיחידים דמו, ומשני הטעמים הראשונים מוכח שגם בחנוכה לא יאמרוהו וכמו שדייק הכנה"ג (שם אות ו), מ"מ ממה שכתב הרוקח בר"ח שלא לאומרו משמע שבחנוכה יאמרוהו. וי"ל שסבר הרוקח שטעמיו קלושים הם ולכן בר"ח שהוא מנהג בעלמא ואיכא מ"ד שאין מברכין עליו וכמו שנהגו בארץ ישראל [וכן מנהגנו], נעשו טעמים אלו עיקר. אך בחנוכה שאמירת הלל היא מ"ע מדברי סופרים ומברכים עליה לגמור את ההלל ואפילו האבל עצמו, כד דייקת שפיר טעמים אלו קלושים הם. דאי משום שמחה, הדלקת נרות היא שמחה ופרסומי ניסא וכיון דאבל חייב בכל המצוות, מי יפקיע ממנו לומר הלל בחנוכה ולבטל מצוה מדברי סופרים. וטעם שהנשמה אוננת ולא המתים יהללוהו אין בו כדי שביעה דהא בבית הקברות אסור ללמוד משום לועג לרש ואילו בבית האבל שרי והיינו טעמא משום שהאבל בביתו ואין לו להתבטל מהמצוות שהוא חייב

יש לאומרו, וכפי שכתב בספר התניא ודלא כמהרי"ל. וכפי שכתב המהר"א בספר מחבר"ר (סי' תרפ"ג). עכת"ד. וכ"כ המשנ"ב (א"ח סי' קלא אות ט). כיע"ש.

והרי שידוע ידע ממנהג ספרד ואע"פ כן ס"ל שלא לאומרו. ופשוט שמעיקר הדין אין לאומרו בר"ח. וכמו שכתב הרב שו"ג (י"ד סי' שפ"ד) וז"ל: אבל במקום שאין האבל יוצא לביהכנ"ס מן הדין אין אומרים הלל כלל והמנהג לא שמעתי ולא ראיתי. ע"כ. ומוכח מיניה דבאתריה דמור לא היו אומרים הלל בר"ח בבית האבל.

ויתירה מזו כתב בספר נהר מצרים (הלכות ראש חודש) שהמנהג עיקר"ת ירושלים תו"ת שנוהגים להתפלל שחרית מנחה וערבית בבית האבל אין אומרים הלל בר"ח משום דהוי לועג לרש. שאומר לא המתים יהללו יה וכו'. רק יוצאים מבית האבל ואומרים הלל וחוזרים לביתו ומסיימים התפילה. ע"כ.

ורשכבה"ג הבן איש חי (שנה ב פרשת ויקרא אות טו) פסק שאין אומרים הלל בבית האבל ואע"פ שטעם הרוקח קלוש הוא. הלא הלל בר"ח מנהגא בעלמא הוא וסמכו על טעם קלוש. אבל בחנוכה יש לאומרו. עכת"ד. ולא הזכיר שיש לצאת החוצה וכיוצא ולא נדע אי לא שמועא ליה או שמא לא סבירא ליה.

ובאמת שיש להעיר שהמנהג לצאת לחוץ אף הוא אינו מוסכם. שכ"כ הנוב"י (תניא י"ד סי' רטו) שהאבל הוא הולך למקום אחר. כיע"ש. ולא פירט אם יוצא החוצה. ומסתברא שמקום אחר בתוך הבית קאמר. שכן האבל אינו יוצא מפתח ביתו וכמו שפסק מר"ן ז"ל (י"ד שצ"ג, ב) יע"ש. אבל בספר יפה ללב (חלק ג סי' תכב אות ב) כתב שאינו צריך לצאת כלל, אלא יושב בשעה שקוראים את ההלל להראות שאינו קורא עמהם. ואין בזה לא ישב בין העומדים כיון שנתפשט המנהג כך. וזהו

בעלמא ואתי שפיר המנהג שלא לאומרו בבית האבל. אבל לאשכנזים שמברכים עליו למה לא יקראו, שנמצא שאינו מחזיקן אפילו למצוה קצת, דבעלילה כל דהו מבטל ליה. וכשיבוא האבל אשר תם אכלו בראשון לר"ח ויבוא ביום שני של ר"ח לביהכנ"ס ויברך ויקרא, נמצא כתרתי דסתרי. והוי כחשש ברכה לבטלה ביום שני של ר"ח. עכת"ד. ולא זכר שר דברי הב"י בכס"מ (פרק ו מסוכה וז"ל הלכה י) שכל שאין שני הדברים באותו הזמן אין בזה משום תרתי דסתרי. כיע"ש. ומ"מ יש ממש בדבריו שכיון שמברכים עליו אקב"ו וכו', א"כ מצד מצוה נגוע בו וא"כ למה לא יאמרו אותו כיון שהאבל חייב בכל המצוות.

ואולם קושמא קאי שמדברי רש"י בספר הפרדס והרוקח וספר התניא והראב"ה מוכח שאין לאומרו. וצ"ל דהוי כמו ת"ת שאע"פ שהאבל חייב בכל המצוות, מ"מ פטור מלימוד תורה, הואיל ומשמחי לב. וה"ה בהלל שפטור ממנו משום שמחה.

ג. והנראה כדברי הנוב"י (בתרא י"ד סי' רטו) שאמירת הלל בבית האבל תלוי במנהג. ובגלילות אלו נהגו שלא לאומרו. ובספרד נהגו לאומרו. וכמו שכתב בשיירי כנה"ג (א"ח סי' תכב). ואע"פ שפקפק בזה, מ"מ לא מלאו לבו למנוע אותם מלאומרו. וכ"כ בספר פרי האדמה (חלק ב דף קכב עמוד ב).

ועין רואה בספר שלמי ציבור (דף קיד) שלאחר שהביא דברי השיירי כנה"ג, נמה קו שלא לאומרו בבית האבל בר"ח. שכן דעת המג"א (א"ח קלא סי' י) והפר"ח (א"ח סי' תכב) וכפי שכתב הרב המגיה שם. ואפילו בחנוכה מוכחת דעת המג"א הנ"ל שלא לאומרו רק שיאמרוהו לאחר שיוצאים מבית האבל משום שחובה הוא. משא"כ הלל דר"ח שאינו אלא מנהג. ויותר נראה לאומרו בחנוכה. שאע"פ שכפי שני הטעמים הראשונים של הרוקח לא שנא ר"ח לא שנא חנוכה, כפי הטעם השלישי

שמשום שלא מצא מנהג זה במקום אחר, לא סמך עליו. והסכימה דעתו הרחבה למה שמצא להגאון ממונקאטש ולהגאון שואל ומשיב.

ונראה לפום ריהטא שסמכו הגאונים הנ"ל על דברי הנוב"י הנז"ל שכתב שהמנהג שהאבל הולך למקום אחר. כיע"ש. והואיל ולא פירט היכן מקום פרישת האבל, יש פנים לומר שאפילו בתוך הבית. וממילא בטל מעם הרוקח שאין אומרים ההלל משום שמחה וכיון שהאבל ליתא קמן, אין כאן איסור.

אבל למעשה אין זה מנהג ירושלים כלל. שאם כפי המובא במנהגי ירושלים, הציבור יוצא לחוץ. ואם למה שכתב מרן הראש"ל שליט"א משמע מדברי החיד"א במחבר"ר (סי' תרפג) ומתוך דברי הרב פרי האדמה (חלק ב דף קסב עמוד ב) שאומרים אותו בבית האבל ממש ואין יוצא ואין בא. ולפי מרוצת הדברים לא משגחינן באבל כלל, ולכל היותר ישב בדד וידום וכדברי הרב יפה ללב. ולמה לנו ללכת אחרי מנהגים לא לנו. שכל כח המצדדים לומר הלל בר"ח בבית האבל אינו אלא מכח מנהג ספרד, ובו לא מפורש מי יצא והיכן ישכון.

ד. וכשאני לעצמי קשה לי ביותר מנהג המושגת נגד רבים וטובים מהפוסקים הראשונים והאחרונים. אשר לא מצאנו מקור למנהג כי אם דברי הכלבו (אבלות סי' קיד) שאחריו פשט המנהג. ומנהג זה לכאורה הוא היפך הדין לגמרי. שאי אפשר להתעלם מהמעשים שכתב הרוקח. האחד משום שאין אומרים דבר של שמחה. השני משום לועג לרש שהנשמה אוננת. והשלישי שעשרה שפירשו מן הציבור כיחידים דמו.

והרי גם אם יצא האבל לחדר אחר, הלא הנשמה אוננת שם. ומה לי חדר זה ומה לי חדר אחר. ועוד שהבאים לבית האבל

דווקא בר"ח אבל בחנוכה קורא עמהם כמבואר במקומו בספרי הפוסקים. ע"כ.

ובזה יש ליישב מה שנתקשה מר"ן הראש"ל בספר הבהיר יביע אומר (חלק ד י"ד סי' לג אות ה) שמדברי הרב נהר מצרים הנז"ל נראה שהקהל יוצאים לחוץ לקרוא הלל ואילו מדברי מרן החיד"א במחבר"ר הנז"ל משמע שקראו בתוך הבית. וכתב שאפשר שנשתנו המנהגים. כיע"ש. וכפי דברי הרב יפה ללב שפיר אמרינן שקראו הלל בבית האבל. רק שהאבל יושב לכתחילה ומראה שאינו קורא עמהם. וכן המנהג. ובלאו הכי שדא נרגא במה שהביאו בשם מנהגי ירושלים (סי' צג) שנוהגים שהקהל יוצא לחוץ וכו' משום שכל העדות היא מחזן הכנסת ואין עדותו עדות נגד דברי מרן החיד"א והרב פרי האדמה אשר הביא שם דבריהם. כיע"ש.

אכן מה שכתב הראש"ל שליט"א שאין להטריח את הציבור יותר מדאי לצאת לחוץ ודי שיצאו לחדר אחר. ואם אין החדר רחב ידים כדי להכיל הציבור, יצא האבל לבדו. שכן כפי המנהג לא חששו לדברי הרוקח אלא כשיש כל שלשת הטעמים ביחד. ומכיון שלא שייך הטעם שאין אומרים דבר של שמחה וכו'. והוא עיקר הטעם, וכדמשמע בנוב"י (בתרא י"ד סי' רטו). וכ"כ הגאון ממונקאטש בספר נימוקי או"ח (סי' קלא). והאור זרוע לא כתב כי אם טעם זה שמשמע שהוא עיקר. וכן עשה מעשה רב הגאון מצאנז. וכמו שכתב בנימוקי או"ח הנ"ל. וגם הגאון שואל ומשיב עשה כן וכמו שכתב בספרו יוסף דעת (י"ד סי' שצו דף סג סוף עמוד ד) וכ"כ בקיצור שו"ע (סי' רז סעיף ג). ע"כ.

ולכאורה היה לו להסתייע מדברי הרב יפה ללב (חלק ג סי' תכב) הנ"ל שהביאו היביע אומר הנ"ל שכתב שגם האבל אינו צריך לצאת ואפילו לחדר אחר ודי בשיבתו בבית בשעת אמירת ההלל וכנ"ל. ונראה

האבל. ואע"פ שאין כן דעת המג"א שכתב שכל אחד יאמר הלל של חנוכה בביתו הנלע"ד כתבתי. ע"כ. ומבין דבריו משמע שמעם שכל בי עשרה שפירשו מהציבור כיחידים דמו, שריר וקיים. וממילא בר"ח שהאבל פטור משום שאין הלל זה אלא מנהג בעלמא, אף היחידים לא יאמרו. ועיין בספר נהר מצרים (הלכות אבל כח אות א) שמנהג מצרים שהאבל בא לביהכנ"ס בשחרית. ורק מנחה וערבית מתפללים בביתו. שאין הציבור נגדר אחריו משום כבוד האבל אלא די לו לאבל שישב באבלו. ושאני בית האבל שאין אומרים הלל. אבל בבית הכנסת בית ה' הוא. ע"כ. ומינה שבבית האבל נגדרים אחריו. והיינו טעמא משום דכחידים דמו וכמו שכתב הרוקח. וכ"כ בספר הפרנס (פי' כח).

ובאמת שקשה לסמוך על המנהג אשר רבים דברו בו וגילו דעתם שאין זה מנהג נכון. וכמבואר מדברי כל הפוסקים הנ"ל שאין מנהג זה בנוי כי אם על פי דעת הכלבו וממנו נתפשט המנהג. וכמו שכתב בשיירי כנה"ג. והחזיקו אחריו כל קדושים עמו. והגם שמרן החיד"א העיד שכך המנהג בירושלים, וכ"כ בספר פרי האדמה, שיאמרוהו בבית האבל, הלא העיד חזן הכנסת בספר במנהגי ירושלים שהמנהג שהציבור יוצא לחוץ לאומרו. כיע"ש. וממילא לא נאמר הלל בית האבל.

והגם שהגאון יביע אומר העיד שמשמעות דברי החיד"א והרב פרי האדמה הם שנאמר בתוך הבית, ואין ערך לעדות חזן הכנסת במקום שני הגדולים הנ"ל. כיע"ש. מ"מ מודה שאפשר שנשתנו המנהגים. כפי שיראה הרואה בדבריו.

ולכן אמינא ולא מסתפינא שבבואם לשאול אם לומר הלל בבית האבל, יש להורות שלא לומר כלל. וגם שאין צורך שיצאו לחוץ. והרוצה לקרוא הלל לאחר

פירשו מהציבור, וכיחידים דמו. וכיון שבאו לבית האבל ולצורכו, נגדרים אחריו לכל דבר וענין. ומה האבל פטור מאמירת הלל, אף ציבור זה הנגדר אחריו, שכן פירשו מן הציבור לצורכו, אף הם פטורים.

ואמנם מרן החיד"א במחבר"ר כתב שטעם שהנשמה אוננת שכתב הרוקח אין בו כדי שביעה. שכן בבית הקברות אסור ללמוד ולהתפלל משום לועג לרש, ובבית האבל שרי. ואפילו בבית הקברות שרי כשהוא לכבודו של מת, ואין בזה משום לועג לרש. וה"ה הלל בבית האבל שלכבוד המת מתפללים שם, ליכא למיחש, והמת יש לו נחת רוח. ע"כ.

ונראה שיש לסייעו מדברי הר"י מיגאש בתשובה (פי' מז) שהחכם שהיתה לו ישיבה בחייו, מושיבים ישיבה על קברו. ולומדים שמועות שהיו שומעים מפיו. שהדבר ידוע שכיון שיש לו כבוד גדול מזה, אין בזה משום לועג לרש. ע"כ. יע"ש. וכיצא בזה כתב בשו"ת בנימין זאב (פי' גר). יע"ש. וכ"כ הרדב"ז בתשובה (חלק א פי' רכד) שכל לכבודו של מת אין בו משום לועג לרש. כיע"ש. וכן משמע בשו"ת האלף לך שלמה (או"ח פי' שמב) ובשו"ת אורח משפט (או"ח פי' ג) ובשו"ת רב פעלים (חלק ג יו"ד פ"ח לא) ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט פי' ג). וע"ע בנימוק"י (ביק מז) בשם הרמ"ה. ובשו"ת יביע אומר חלק ד יו"ד סי' כט) ועוד אחרונים.

אכן בשו"ת יביע אומר (חלק ד יו"ד פי' לג אות א) דחה דברי החיד"א בזה, דשאני לימוד תורה שהוא לכבוד המת. אבל הלל שאומרו דרך שבח ותהילה, באומרו לא המתים יהללו יה וכו' יש בזה לועג לרש טפי. וכיון שמוציא את המתים מן הכלל. ע"כ. וש"י.

ומצאתי בא"ר (או"ח פי' קלא אות ט) שכתב ששני הטעמים הראשונים של הרוקח אינם אלא סמך. ולכן י"ל הלל בחנוכה בבית

בידם. וכדעת הכנה"ג בשיירים והפר"ח ועוד.
ושעכו"י.

יוסף גמנו

שיצא מבית האבל, הרשות בידו. והוראה
זאת כדעת פוסקים רבים ונכבדים מאד אשר
לאורם ילכו כל בית ישראל^{קט}. ורק אם נהגו
לומר, או שפתחו באמירת הלל, אין למחות

בן חיים

[קז] והאלה"ם אינה לידי ספר חזון עובדיה אבלות (חלק ג עמוד לב) שהאריך בדין זה והוסיף נופך על מה שכתב בשו"ת
יביע אומר הנז"ל. ובמרוצת דבריו כתב שכמסקנת מו"ר אבי הרה"ג המחבר זלה"ה הסיק בשו"ת כרם חמר (או"ח סי' יב)
לרבי אברהם אנקאווא. כיע"ש. המגיה.